

ƏDƏBİYYATŞÜNASLIQ

AQŞIN DADAŞ-ZADƏ
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
AMEA Ədəbiyyat İnstitutu
Hüseyn Cavid prospekti, 115
agshin1960@rambler.ru

MOLYER YARADICILIĞINDA KOMEDİYA JANRININ QEYRİ-TİPİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

Fransız ədəbiyyatının klassisizm dövrünün görkəmli nümayəndəsi J.-B.Molyer (1622-1673) təqribən eyni illərdə yaşadığı və yaradıcılıqla məşğul olan böyük həmvətənləri, habelə qələm yoldaşları Kornel və Rasinlə birlikdə dram sənətinin inkişafına böyük töhfə vermişdir. Diqqətini əsasən komediya yaradıcılığı üzərində cəmləşdirən Molyer bu janrın zəngin potensialını dərinlən duymuş, onun cəmiyyətdə hökm sürən qüsurların islah olunmasına təsirini düzgün qiymətləndirməyə çalışmışdır. “Yüksək” (“ciddi”) komediyanın təməl daşını qoymuş bir sənətkar hesab edilən Molyer hər zaman belə bir fikirdə olmuşdur ki, insan xarakterinə məxsus naqis cəhətlər mənalı satira, estetik cəhətdən düzgün ölçülüb-biçilmiş ifadə (səhnə) vasitələrinin tətbiqi ilə müəyyən qədər “müalicə edilə” bilər. Komediyanın tərbiyəedici əhəmiyyətinə xüsusi əhəmiyyət verən ədib qəti surətdə əmin idi ki, yaradılan hər bir əsər janrından asılı olmayaraq müəyyən fəlsəfi-didaktik əhəmiyyət daşımalı, bu zaman tamaşaçının qəlbinə və şüuruna müvafiq surətdə təsir göstərməlidir. Beləliklə, onun qələmə aldığı əsərlər məzmun və məna etibarilə janrın (komediyanın) əvvəllər müəyyən olunmuş estetik sərhədlərini aşaraq yeni bədii-emosional çalarlar əldə etmişdir. Nəticədə müəllifin bir sıra komediyasında gülüş effekti öz əzəli siqlətini qoruyub saxlamaqla yanaşı, həmin əsərlərdə dramatism, tragikomediya elementləri də nəzəri cəlb edir, psixologizmə müəyyən bir meyl müşahidə olunur. Bunun təbii və məntiqi davamı olaraq həmin komediyalar bəzi orijinal ideya-estetik cizgilərlə zənginləşdirilmişdir ki, onlar da Molyerin novator bir sənətkar kimi qələm təcrübələrinə əlavə məziyyətlər vermişdir.

Açar sözlər: komediya, komik effekt, dramatism, tragikomediya, konflikt

Fransız klassisist dramaturgiyasının və ümumiyyətlə XVII əsr ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən biri olan J.-B.Molyer (Kornel və Rasinlə birgə) eyni zamanda yeni tipli milli komediyanın əsasını qoyan bir sənətkar hesab edilir. İnsan həyatının müxtəlif çalarlarına, cəmiyyətdə cərəyan edən proseslərin mürəkkəb mündəricəsinə, vətəndaşlar arasındakı fərqli mənəyə malik ziddiyyətlərə hər zaman böyük həssaslıqla yanaşan ədib bütün yaradıcılığı boyu ilk növbədə qələmə aldığı əsərlərin sosial və mənəvi təsir gücünə diqqət yetirdiyindən, onun komediyaları özündə müəyyən fəlsəfi vəzn də daşıyırdı . Kifayət qədər qısa ömür sürməsinə baxmayaraq, Molyer otuzdan artıq səhnə əsəri yazmış və əslində dramaturgiyada komediya janrı ilə bağlı müəyyən islahatlar aparmağa müvəffəq olmuşdur. Məhz onun səyləri nəticəsində zahirən komik səciyyəyə malik pyeslər əslində əvvəllər bu janr üçün o qədər də tipik olmayan bir dramatism, əqli-mənəvi siqlət qazandı. Məlumdur ki, “komediyadakı gülüş eyni zamanda həm idrak, həm də mühakimə, həm tənqid və həm də tərbiyə vasitəsidir... Komediyanın məqsədi yalnız tənqid deyil. Müəlliflər dolayısı ilə və nəticə etibarilə öz əsərlərində müsbət idealları təsdiq edirlər”(1, 219). Bədii gülüşün əsas funksiyalarına aid bu fikir yüksəkliyindən Molyerin yaradıcılığına nəzər saldıqda məlum olur ki, ədibin komediyalarında bir sıra məqamlar janrın nə vaxtsa qəlibləşmiş nəzəri normativlərini genişləndirir, məlum həqiqətlərə sanki bir qədər fərqli rakursdan baxmaq üçün imkan yaradır. Məsələn, qələm ustasının “Mizantrop” pyesi (1666) ilə tanışlıq, burada cərəyan edən hadisələrin ayrı-ayrı xüsusiyyətləri, onun qəhrəmanının dünyagörüşü və həmin dünyagörüşündən çıxış edərək cəmiyyət və onun nümayəndələri ilə qurduğu əlaqələr olduqca spesifik xarakter daşdığından və bir çox mürəkkəb mənəvi-psixoloji məsələləri əhatə etdiyindən əsəri fəlsəfi-əxlaqi komediya adlandırmaq olar. Əslində o, dünya ədəbiyyatında qələmə alınan ilk bu tipli komediyalardan hesab olunmaqla quruluşu etibarilə də maraqlıdır. Belə ki, “Mizantrop”da sırf komediyaya xas olan elementlər, nə qədər qərribə də olsa, az müşahidə edilir, habelə burada hadisələrin inkişafı ləng bir məcrada verilmişdir. Əsərdə müxtəlif (əsasən nəsihətamiz) məzmun daşıyan dialoqlar üstünlük təşkil etdiyindən onu xarakterlər deyil, vəziyyətlər komediyası adlandırmaq daha düzgün olardı. Əsərin qəhrəmanı təmiz vicdanlı, bütün işlərdə mütləq həqiqət axtaran, ədalətsizliyə, yalana, ikiüzlülüyə, yaltaqlığa və insanın xarakterində kök salan başqa naqis xüsusiyyətlərə nifrət edən bir şəxsdir. Lakin onun, şübhəsiz, müsbət səciyyəsi bu qəhrəmanın cəmiyyətdə tutduğu radikal inkarçı mövqeyə, adamlarla lazımı səviyyədə ünsiyyət qura bilmədiyinə görə ard-arda gülməli vəziyyətlərin (bəzi məqamlarda hətta tragikomediya xatırladan səhnələrin—A.D.) üzə çıxmasını şərtləndirir. Əsl paradoks ondan ibarətdir ki, qəhrəmanın səciyyə, düşüncə və daxili mənəvi-psixoloji məzmunu nöqtəyi-nəzərindən qeyri-adiliyinə, mövcud və hamı tərəfindən qəbul edilmiş davranış stereotiplərinə uyğun gəlmədiyinə baxmayaraq, adamların əksəriyyəti ondan uzaqlaşmağa çalışmır, qadınlar arasında isə hətta ona hüsn-rəğbət bəsləyənlər də tapılır. Molyer bir çox komediyasında olduğu kimi, bu pyesində də

cəmiyyətin qüsurlarını gündəmə gətirməyə, ictimai-sosial mühitin boğucu təsirinə münasibət bildirməyə çalışmışdır. Lakin yumor, hətta bəzən kəskin satira cizgiləri ilə aşılannmış səhnə və vəziyyətləri çıxdaş etsək, görürük ki, nə qədər də gözlənilməz olsa da, “Mizantrop”un dramaturji nüvəsi əsasən komik dominantadan məhrumdur. Burada qəhrəmanın taleyi təbii surətdə acı hisslər oyadır, lakin əsərdə mütləq faciəvililiyi əks etdirən pafos da bir o qədər hiss edilmir. Buna istinad edərək belə bir fikrə gəlmək mümkündür ki, pyesdə epik janrın əlamətlərini daşıyan dram janrının elementləri üstünlük təşkil edir.

Dramaturqun məşhur “Don Juan” pyesini (1665) parlaq bir satirik komediya da adlandırmaq olar. Özündə kifayət qədər nəsihətamiz elementlər ehtiva edən bu əsər müəllifin bir çox qələm nümunələrindən fərqli olaraq nəzmlə deyil, nəsrə yazılmışdır. Burada klassisist dramaturgiya üçün az qala ən vacib normativ şərt hesab olunan zaman, məkan və hərəkət (inkişaf) vəhdəti də gözlənilməmişdir. Bu şərtiliyə riayət olunmadığından əsər real həyat səhnələri və situasiyaları ilə bir xeyli dərəcədə uyğunluq elementləri qazanmışdır. Pyesin fərqləndirici cəhətlərindən biri də onunla əlaqədardır ki, süjetin inkişafı boyu komik və faciəvi mahiyyətə malik səhnələr bir-birini ardıcıl surətdə əvəz edir, lakin bu zaman surətlərin dili (danışığı) vahid üslubi məcrada təqdim olunmur. Dramaturq əsas qəhrəmanın xarakterini mütəmadi inkişaf dinamikasında açıb göstərərək onun bütün mənfi xüsusiyyətlərini axıradək işıqlandırmağa çalışır. Bununla yanaşı, müəllif Don Juanın, habelə onun nökrəri Sqanarelin dili və hərəkətləri ilə, imkan olduqca, cəmiyyətdə hökm sürən eybəcərliklərə də işarə vurur. Bütün varlığı ilə mənfi insan tipinə yaxın olan Don Juan fikir aləminə dalarkən həm özünün, həm də mühitin qüsurlarını gizlətmir, dəqiq müşahidələr əsasında polad məntiqə arxalanan qənaətlərini ortaya qoyur. Pyesin sonunda baş qəhrəman fiziki cəhətdən məhv olur, lakin bu ölüm hər hansı bir konkret şəxsin (düşmənin—A.D.) müdaxiləsi nəticəsində baş vermir. Müəllif qədim yunan faciə və dramlarında müşahidə edildiyi kimi, dramaturji düynünün açılması üçün fantastik səciyyə daşıyan ilahi qüvvəyə “müraciət edir” və bunun nəticəsində müxtəlif günahlara batmış, lakin parlaq bir personaj (Don Juan) qəribə, hətta, demək olar ki, faciəvi bir tərzdə həyatdan məhrum edilir. Qeyd etmək lazım gəlir ki, əsərin məhz bu məzmununda başa çatması həm də qədim (antik) dram sənətində olduqca güclü bədii vasitə olan ənənəvi final səhnəsinin (mistika üzərində qurulan) əzəmətinin XVII əsrdə yazılmış bir pyesin toxumasına üzvi şəkildə daxil edilməsi demək idi. Odur ki, həm pyesin belə bir mistik və simvolik tərzdə bitməsi, həm də əsər boyu izlənilən sənətkarlıq baxımından bir sıra qeyri-standart müəllif priyomları onun komizminin xüsusi çalarlar daşması ilə bağlı müəyyən fikrin formalaşmasına təkan vermişdir. Məsələ ondadır ki, Molyer yaradıcılığından əvvəlki dövrdə komediya əsasən şəhər meydanlarında nümayiş etdirilən farslarda öz inikasını tapır, habelə real həyat səhnələrini əks etdirməkdən uzaq olan bədii lövhələr şəklində təsəvvür olunurdu. Eyni zamanda, cəmiyyətdə onun “aşağı səviyyəli bir janr” olması ilə bağlı çox güclü bir fikir formalaşmışdı. Belə ki, bu əsərlərin müəllifləri öz

vəzifəsini yalnız cəmiyyətin aşağı təbəqəsini təmsil edən şəxsləri və onların bəsit məişət problemlərini təsvir etməklə məhdudlaşdırırdı. Əlbəttə, belə bir şəraitdə konkret olaraq komediya janrının və təbii ki, ümumiyyətlə dram sənətinin əsaslı bədii-estetik inkişafı haqqında söhbət açmaq müşkül bir məsələ idi. Molyer isə komediyanın böyük yaradıcılıq potensialını aydın təsəvvür etməklə, onun mövzu, problematika və ifadə vasitələri dairəsini xeyli dərəcədə genişləndirməyə və zənginləşdirməyə müvəffəq oldu. Hətta onun qələmə aldığı bəzi şərti olaraq komediya adlandırılacaq bədii nümunələr öz məfkurəvi sərhədini aşaraq pafos baxımından müəyyən qədər dram və faciələr səviyyəsinə yüksələ bildi. Bu da ilk növbədə onunla izah olunur ki, Molyer güclü xarakterik cizgilərə malik personajlar yaratmaqla yanaşı, canlı insan tiplərinin, onların gündəlik qayğılarının təsvirini verməyə çalışırdı və çox vaxt bu vəzifəni yüksək realizm meyarlarına sadıq qalmaq şərti ilə yerinə yetirirdi. Bir də ki, ədib öz qəhrəmanlarının obrazını yaradarkən onların sinfi mənsubiyyətini də məhdudlaşdırmaq fikrini güdmürdü və bu baxımdan onun bədii təcrübəsi zəngin idi. Odur ki, oxucu və tamaşaçılar Molyer komediyalarının ruhunu yaxından hiss edir, bu əsərlərdə toxunulan mövzulara həssaslıqla yanaşırdı. “Don Juan” pyesi də bu baxımdan istisna təşkil etmir. Onun əsas qayəsi insan qəlbinin dərin guşələrində məskən salmış qüsurların qəbuləilməzliyinin təsviri, mənəvi və sosial problemlərin qabardılması ilə bağlıdır. Eyni zamanda müəllif bu pyesində məhz tipik şəraitdə bir dərəcəyədək ümumiləşdirilmiş obrazları hərtərəfli şəkildə (bütün impulsiv xüsusiyyətləri ilə — A.D.) qələmə almaq vəzifəsini həll etməyə səy göstərmişdir. Molyerin titanik əməyi nəticəsində pyesdə kəskin satira ovqatı ilk növbədə yüksək bədii-estetik priyomların tətbiqi vasitəsilə təmin olunmuşdur. Lakin bu əsərin pafosunda özünü nümayiş etdirən bəzi ünsürlər onun şərti olaraq “ciddi” adlandırılacaq biləcək dram kateqoriyasına aid edilməsi məsələsini də gündəmə gətirə bilər ki, həmin gerçəklik, haqqında bəhs olunan komediyanın tipologiyasına yeni çalarlar (boyalar) qatır.

Dramaturgiyada komik effektin əsas xüsusiyyətləri haqqında mübahisələr bir neçə əsrdir ki, davam etsə də, bu mövzu ilə əlaqədar ümumi və bütün mütəxəssisləri tam şəkildə təmin edə biləcək bir qənaətə gəlmək yenə də mürəkkəb bir problem olaraq qalmaqdadır. Artıq qeyd etdiyimiz kimi, Molyerin komediyalarının böyük bir qismi fəlsəfi vəznə malikdir və onlar yalnız əyləndirmək deyil, həm də insanın zehninə qida vermək vəzifəsini yerinə yetirmək üçün qələmə alınmışdır. Komediya janrının mahir bir ustası olaraq dramaturq, təbii ki, elə priyomlara üstünlük verirdi ki, onların köməyi ilə tamaşaçıları təbii surətdə güldürə bilsin. Lakin bu gülüş mexaniki səciyyə daşımaqdan çıxaraq, insanların diqqətini çox mühüm ictimai və mənəvi problemlərə, onların cəmiyyət üçün törətdiyi çox ağırlı fəsadlara yönəlirdi. Eyni zamanda ədibin dünyagörüşü və istedadından qidalanan gülüşün bu növü müxtəlif məzmunlu siyasi, sosial, əxlaqi məsələlərin gündəmə gətirilməsinə yönəlirdi. Ona görə də, heç də təsadüfi deyil ki, Molyer “yüksək” komediya janrının yaradıcısı kimi tanınır. Hətta söyləmək olar ki, bu janr onun yaradıcılığının əsas qolunu təşkil

edərək, ümumiyyətlə dünya komediyasının ideya-məfkurəvi cəhətdən inkişafına güclü təkan vermişdir. “Yüksək” (yaxud “ciddi”) komediyanın ən xarakterik və ideya-bədii nöqtəyi-nəzərdən uğurlu tipoloji xüsusiyyətləri özünü sənətkarın, məsələn, “Tartüf”, “Xəsis”, “Meşşan dvoryanlıqda”, “Zorən xəstə” pyeslərində kəskin surətdə büruzə vermişdir. Təsadüfi deyil ki, Molyer dramaturgiyasına layiq olduğu yüksək qiyməti verən A.S.Puşkin onun komediyalarının spesifik xüsusiyyətlərini diqqətsiz qoymamışdır: “...yüksək komediya yalnız gülüşə deyil, xarakterlərin inkişafına da istinad edir... bir çox hallarda o, faciəyə bənzəməyə başlayır” (2, 213). Deməli, hələ o uzaq dövrdə (təqribən 200 il əvvəl—A.D.) görkəmli rus şairi belə bir məqamı nəzərdən qaçırmamışdır ki, Molyer yaradıcılığı mənəvi cəhətdən sağlam həyat prinsiplərinin inandırıcı, təsirli bədii boyalarla təsdiqinə yönəlsə də, onun sərt və kəskin komizmi vaxt ötdükcə öz emosional, ifşaedici pafosunu mühafizə etsə də, bu yaradıcılığın nüvəsində dramatism kateqoriyasının ciddi ünsürləri müşahidə olunur. Bu kontekstdə onu da vurğulamağı lazım bilir ki, dramaturqun, tutaq ki, “Kişilər üçün dərs”, “Qadınlar üçün dərs”, “Jorj Danden” və bir sıra digər pyeslərində hadisələrin inkişafı komediya janrının tipik qəliblərindən çıxaraq daha yüksək dramatik ruha sahib olmaqla sənətin bu növünün ümumi mənzərəsini dəyişdirmişdir. Belə ki, bu əsərlərin baş qəhrəmanları ilk növbədə qızğın ehtiraslarının təsiri ilə hər şeyə üstün gəlməyə hazır olan təzadlı instinktlər nümayiş etdirir. Ona görə də həmin personajların səciyyəsi öz daxili bütövlüyü, fərdi və ictimai xarakter daşıyan məqsədlərinə subyektiv, lakin dəfəndilməz inamı ilə seçilir. Bəzən bu qəhrəmanlar həyat prinsiplərinə görə onlara tam əks qütbə qərarlaşan alçaq və şərəfsiz adamlarla toqquşmalı olur ki, bu halda şərti qüvvələr tarazlığı pozulur, ona görə də pyeslərin dramatik çalarları daha da tündləşir və onların komizmlə bağlı ünsürləri kifayət qədər modifikasiyaya uğrayır. Bu tipli əsərlərdə Molyerin klassisist sənətin rəasional qanunlarına əsaslanan yazı üsulu xarakterlərin hərtərəfli (onların psixoloji mündəricəsinin bütün əlvanlığı ilə—A.D.) təqdimatına və həyatın ziddiyyətlərindən yaranan inandırıcı konfliktlərin təsvirinə yönəlir ki, nəticə etibarilə pyeslərin dramatismi yüksələn trayektoriya əldə edir. Bundan əlavə, onların məzmununda ədibin klassisist dramaturgiyanın əsas normalarına riayət edilməsi şərti ilə üzə çıxan siyasi və ictimai baxışları özünəməxsus realist ünsürlərlə zənginləşir. Beləliklə, dramaturqun adı yuxarıda qeyd edilən “Kişilər üçün dərs”, “Qadınlar üçün dərs”, “Jorj Danden” pyeslərində cəmiyyətdə, insanların mənəvi-əxlaqi aləmində aşkar olunan eybəcər cəhətlər, ictimai münasibətlərdə ədalət prinsiplərinin gözlənilməməsi islahedici gülüşün müstəqim təsiri və təzahürü sferasından bir qədər kənara çıxmış, qələmə alınan neqativ mühitin acı mənzərəsi kolliziyanın nüvəsini təşkil etməli olan komizm kateqoriyasına aid elementlərin özünəməxsus formada təfsiri ilə əlaqədar həmin əsərlər janr spesifikasiyasından, bir növ, “islahata” məruz qalmışlar.

Molyer dramaturgiyasının bir fərqləndirici cəhəti də ondan ibarət idi ki, o, hər hansı bir tamaşaya insanların diqqətini özünə cəlb etmək qabiliyyətində olan bir

obyekt kimi baxırdı. Bu cazibəliyi gücləndirmək məqsədilə müəllif elə süjet xətləri tapmağa və sənə “modelləri” quraşdırmağa çalışırdı ki, tamaşaçılar canlı surətdə izlədikləri hadisələri həyatda qeyri-ixtiyari şəkildə şahidi olduqları olayların inkişafı, onların ictimai məzmununu ilə müqayisə etsin və bu zaman hər iki müstəvidə gördüklərini şəxsi təxəyyül süzgəcindən keçirərək fərdi rəy əldə edə bilsin. Həmin səbəbdən müəllif öz müxtəlif səciyyəli və həyat mövqeyinə malik qəhrəmanlarını ziddiyyətli və gərgin situasiyalar şəraitində çeşidli mənəvi, fəlsəfi, habelə psixoloji sınaqlar qarşısında qoyaraq, onların daxili aləminin mümkün qədər əlvan boyalarla açılması vəzifəsinə xüsusi diqqət yetirirdi. Bunun nəticəsində pyesləri izləyən şəxslər hadisələri, sanki bir qədər kənardan (uzaqdan) izləmək imkanı əldə etməklə, gördükləri və eşitdikləri daha individual tərzdə, bir növ, “həzmdən keçirmək” imkanı qazanır və insan ehtiraslarının ziddiyyətli çırıntıları, həmin çırıntıların yol açdığı bir çox hallarda mənfi və dağıdıcı tendensiyalar barəsində öz qafaları çərçivəsində müəyyən bir rəy (hər bir şəxsin əqli, intellektual imkanları civarında— A.D.) formalaşdırmaq imkanından bəhrələnirdi. Beləliklə, bu məqamda Molyer komediyaları müəyyən həddədək didaktika elementləri də kəsb etmiş olurdu. Lakin həmin komediyaların bədii-emosional sferasına (nüvəsinə) müstəqim çıxış tapan didaktika öz vəzifəsini quru nəsihətçiliklə bitirmir, tamaşaçının əqli potensialının inkişafına xidmət göstərir, onun yaxşını pisdən ayırmaq məsələsində daha həssas olmasına, düzgün nəticələrə gəlməsinə şərait yaradırdı.

Molyer istədanın fərqləndirici cəhəti bir də ondan ibarət idi ki, o, həm nəzm, həm də nəsr dilinin imkanlarından eyni dərəcədə məharətlə istifadə etməklə fars, xarakterlər komediyası, hətta balet sənəti ilə vəhdətdə təqdim olunan komediyalar (“Meşşan dvoryanlıqda”) yaratmaq bacarığını ortaya qoyurdu. Bu halda ədib, artıq qeyd edildiyi kimi, gülüşdən primitiv olaraq bir bəzək elementi kimi bəhrələnmirdi. Gülüşün rəngarəng ünsürləri Molyer yaradıcılığında, məsələn, insanı şənəndirə biləcək situasiyalarda, komik xarakterlərin təqdimatında, məzəli dialoqlarda, personajlar arasında mənəvi söz oyununda özünü incə formada nümayiş etdirirdi. Lakin bütün zahiri komik elementlərin bir cəm halında təzahürünə baxmayaraq, onların arxasında müəllifi düşündürən çox vacib bir məsələ durmuşdu. O da komedioqrafin ümumən insanın həyat və taleyinə baxışı ilə bağlı idi. Bu baxışın mayasında isə bəşəriyyətin tragik durumu ilə əlaqədar motivlər də az deyildi. Ədibin dünyaduyumundakı belə bir əhval onun ən yaxşı əsərləri sırasına daxil edilə biləcək “Tartüf”, “Don Juan”, “Mizantrop”, “Xəsis”, “Meşşan dvoryanlıqda” pyeslərində özünəməxsus bir çılpaqlıqla diqqəti cəlb edir. Halbuki burada söhbət klassik mənada komediya janrına aid edilən əsərlərdən gedir.

Öz yaradıcı təxəyyülü ilə daha çox realizmə meyl göstərən Molyer təsvir etdiyi hadisələrin tipikliyinə böyük əhəmiyyət verirdi. Onu ən xırda məişət detalları belə özünə cəlb edirdi. Bu səbəbdən istifadə etdiyi buffonada elementləri, bir qədər qaba yumor son nəticə etibarilə ümumi fikrin mümkün qədər emosional təqdimatını şərtləndirirdi. Ədibi, tərəddüd etmədən, yüksək bədii siqlətə malik sosial-məişət

komediyalarının (hətta müəyyən mənada dramların) ilk müəllifi adlandırmaq mümkündür.

Bununla yanaşı, yaşadığı cəmiyyətdə dövran edən prosesləri diqqətlə izləyən, bu prosesləri bütün ciddiyyəti ilə təfəkkür süzgəcindən keçirməklə müəyyən nəticələrə gəlməyi bacaran sənətkar teatr və dramaturgiyanın imkanları vasitəsilə ictimai əhəmiyyət daşıya biləcək müvafiq satirik nümunələr (daha mürəkkəb ideya-bədii əsaslara söykənən—A.D.) yaradılması mümkünliyünün güclü potensialından bixəbər deyildi. Bu səbəbdən o çalışdı ki, dövrü üçün xarakterik olan qüsurları bədii imkanlar çərçivəsində “ağıllı” gülüşün köməyi ilə kütlələrə çatdırıb, onların düşüncəsində müəyyən reaksiya oyatsın. Odur ki, komediyanın ifadə imkanlarını xeyli dərəcədə zənginləşdirməyə müvəffəq olan Molyer öz yaradıcılığında klassisist estetikanın əsas (bədii ifadənin dolğunluğuna xidmət edən—A.D.) prinsiplərini qoruyub saxlamağa çalışdı. Həmin cəhət onun yaratdığı personajlarda sağlam bir rəsonalizm ünsürlərinin mövcudluğunu da təmin edirdi ki, bu da əsərlərinin əsas ideyasının daha qabarıq formada açılmasına yardım göstərirdi. Mühüm bir problemi pyesin inkişaf müstəvisinin nüvəsinə çəkib gətirən ədib onun ətrafında bir-biri ilə toqquşmağa hazır olan qrupların (ideoloji antaqonistlərin) zidd mövqeyini, dünyagörüşünü cızmağa təşəbbüs göstərirdi. Bundan əlavə, dramaturq bütün bədii imkanlarını müəyyən bir ideya daşıyıcısı olan qəhrəmanın xarakterinin əsas xüsusiyyətlərinin təsvirinə yönəldirdi. Elə isə, diqqətdən kənar qalmamalıdır ki, həmin vəzifənin yerinə yetirilməsindən ötrü Molyer həm qurduğu süjet xəttini, həm dramaturji konfliktini və kolliziyaları, həm də qəhrəmanların davranışını (xarakterinin inkişafını) məhz ən mühüm ideyanın aydın, inandırıcı boyalarla çatdırılması məqsədinə tabe etdirirdi. Belə ifadə üsulu isə, heç şübhəsiz ki, dramaturqun həmin ideyanın tamaşaçılara ötürülməsi işində, sanki katalizator rolunu oynayır, ona xüsusi bir vəzn verirdi.

Molyer ədəbiyyat tarixini zənginləşdirmiş, dram sənətinə, xüsusilə onun komediya janrının inkişafına böyük töhfə vermiş bir sənətkardır. Ədibin qələmə aldığı əsərlər mövzu və onun açılmasına cəlb edilmiş personajların sinfi və intellektual baxımdan rəngarəngliyini təmin etməklə yanaşı, komediyanın ideya-estetik həddlərini də hiss olunacaq dərəcədə genişləndirmişdir. Sənətkarın bu sahədə apardığı təcrübələr janrın onun yaradıcılığa başladığı illərdən əvvəlki dövrdə formalaşan və bir qədər primitiv qəliblər üzərində qərarlaşan məzmununa əsaslı dəyişikliklər gətirməklə yanaşı, komediyanın ideya-bədii, struktur quruluşunu da xeyli yenilənmiş, onu əsaslı surətdə təkmilləşdirmişdir.

Ədəbiyyat

1. Mehdi Məmmədov. Azəri dramaturgiyasının estetik problemləri. Bakı: Azər nəşr, 1968

2. А.С.Пушкин. Полное собрание сочинений. Москва: Издательство Академии Наук СССР, т.7, 1958

АГШИН ДАДАШ-ЗАДЕ

**СПЕЦИФИКА ЖАНРА КОМЕДИИ В
ТВОРЧЕСТВЕ МОЛЬЕРА
РЕЗЮМЕ**

Творчество Мольера знаменует собой новую эру в истории комедиографии. Будучи основателем «серьезной» («высокой») комедии, драматург, в своем творчестве, уделял особое внимание недостаткам социально-общественного строя эпохи, изъянам в характерах людей, представляющих различные слои общества. Судя по всему, Мольер искренне считал, что бороться с пагубными явлениями возможно при помощи «умной» комедии, соответствующих сценических средств. Автор статьи подчеркивает отличительные черты драматургии великого мастера, акцентирует внимание на его умении типизировать, казалось бы, обычные жизненные ситуации и отображать поведение персонажей, внезапно оказавшихся в гуще неоднородных событий. Наряду с этим, он отмечает, что Мольера, в первую очередь, интересовало философское содержание комедий в сочетании с их рациональной развлекательностью и элементами нравоучения, нацеленными на воспитание в людях положительных черт. Не остаются без внимания и особенности мировоззрения мэтра классицизма, его трепетное отношение к изображаемым событиям, что подчас придавало им драматизм, а также содержание, граничащее с элементами трагикомедии. В результате опытов, предпринятых Мольером, жанр комедии значительно преобразился, обогатившись новыми средствами выражения, приобрел дополнительные эстетические и психологические нюансы.

Ключевые слова: комедия, комический эффект, драматизм, трагикомедия, конфликт

AGSHIN DADASH-ZADA

**THE SPECIFICITY OF THE GENRE OF COMEDY IN THE WORK
OF MOLIÈRE
SUMMARY**

Molière's work marks a new era in the history of comedy. Being the founder of "serious" ("high") comedy, the playwright in his works paid special attention to the shortcomings of the social system of the era, flaws in the characters of people representing different strata of society. Apparently, Moliere sincerely believed that it was possible to fight harmful phenomena with the help of "smart" comedy, appropriate stage means. The author of the article emphasizes the distinctive features of the great master's dramaturgy, focuses on his ability to typify seemingly ordinary life situations and display the behavior of characters who suddenly find themselves in the midst of heterogeneous events. Along with this, he notes that Molière was primarily interested in the philosophical content of comedies, combined with their rational entertainment and moralistic elements aimed at educating positive traits in people. The features of the worldview of the master of classicism, his reverent attitude to the events depicted, which sometimes gave them drama, as well as content bordering on elements of tragicomedy, do not go unnoticed. As a result of the experiments undertaken by Moliere, the genre of comedy has changed significantly, enriched with new means of expression, acquired additional aesthetic and psychological nuances.

Key words: comedy, comic effect, dramatic effect, tragicomedy, conflict

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 16.02.2022

Çapa qəbul olunma tarixi: 28.02.2022

**Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Rasim Qurbanov
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**